

A rendszerparadigma nyomában

Kornai-szeminárium 2014. febr. 20.
május 15.

„Ha többet tudnál a jövőről, még nehezebb lenne a múlt.” *Elias Canetti*

- Mi a rendszerparadigma és mivel foglalkozik?
- Kornai 1999-es tanulmánya, a 2007-es kötet záródarabja.
- 2011-es előszó: C. Tilly nyomán „nagy struktúrák, nagy erejű folyamatok, átfogó összehasonlítások”.
- Főáramlathoz való viszony: bent és kint.
- Munkaképes módszer, *részigazságok*, de:
- önképe túlzott, nincs univerzális magyarázó ereje.

Kommentár a pálya széléről?

- Mit mondhat az elméletörténész?
- Schumpeter válasza: bepillantás az emberi szellem működésmódjába.
- Főáramlat 1945 után: „átformálja magát tudománnyá”,
- „csak elméletörténetet ne, mi közgazdászok vagyunk!” (Blaug 2001) és
- „a tudományok háborúja véget ért, az elméletörténészek vesztek” (Weintraub 2007).
- 2008 után: a válság átmenetileg megrendíti a közgazdaságtan presztizsét
- II. Erzsébet kérdése: miért nem látták a közgazdászok, hogy jön?
- Az egyik válasz: visszahozni a gazdaság- és elméletörténet oktatását és történetileg szemlélni a mai közgazdasági elméletet.
- Planck: a fizika nem a világegyetem törvényeinek felfedezéséről szól, hanem arról, mit csinálnak a fizikusok

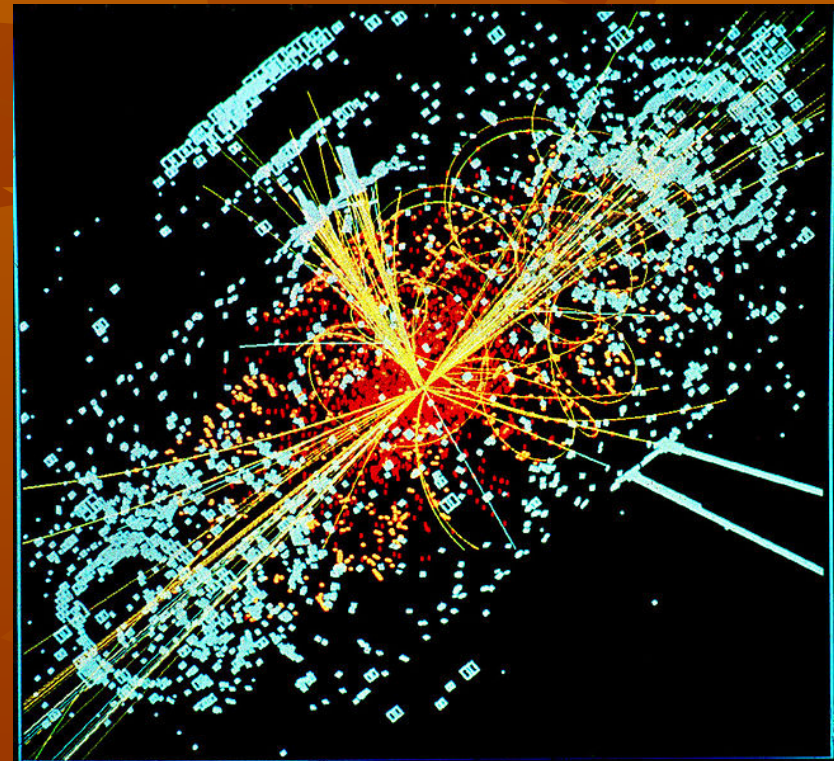
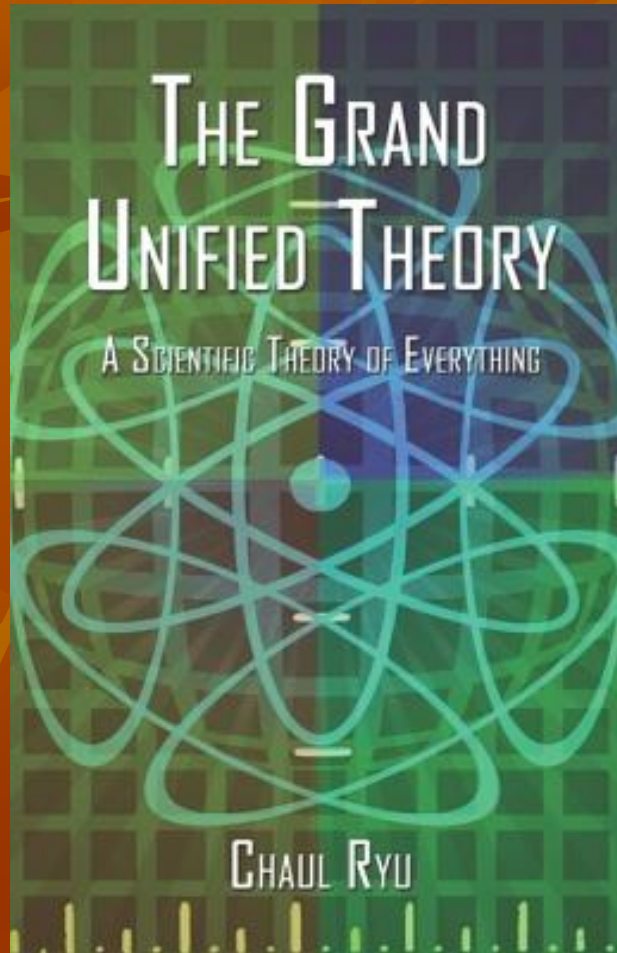
A rendszerparadigma fogalma

- Kornai 3 ismérve:
  - a) azonos vagy hasonló „rejtvény” megoldása;
  - b) azonos vagy hasonló fogalmi apparátus alkalmazása;
  - c) azonos vagy hasonló módszertan.
- Ez T. Kuhn (1962) tudományfejlődés-elméletének és koncepciójának adaptálása, amely a tudományos közösség működésmódját kívánta leírni.

A részletes jellemzés

- 1. A rendszerparadigma kutatóját „a rendszer egésze, illetve az egész és a rész közötti kapcsolat foglalkoztatja”, a parciális elemzésnek itt nem jut tér.
- 2. A rendszerparadigma „az átfogó, általános társadalomtudomány egyik iskolája”. Művelői egyszerre közgazdászok, szociológusok, politológusok, történészek és filozófusok.
- 3. Érdeklődésüket elsősorban „a tartósabban fennálló intézmények” kötik le, legyenek ezek történelmileg kialakultak, vagy ad hoc döntések eredményei.
- 4. A rendszerparadigma kutatójának „olyan magyarázó elmélet kidolgozására kell törekednie, amelyet a történelmi feltételekbe ágyaz bele”.

- 5. Az „egyéni preferenciák elsősorban a rendszer termékei, ha változik a rendszer, változnak a preferenciák is”.
- 6. A rendszerparadigmában gondolkozó kutatót „elsősorban a nagy változások izgatják”.
- 7. Fontos számára „a rendszer immanens diszfunkcionális vonásainak tanulmányozása”.
- 8. A rendszerparadigma jellegzetes módszere az összehasonlítás, mégpedig többnyire kvalitatív jellegű.
- Nem jellemző rá a matematikai modellel végzett elemzés, a valóság minél teljesebb megragadása céljából „hajlandó súlyos engedményeket tenni a szigorúság és egzaktság tekintetében”,
- módszertana jóval puhább, mint a „félkemény” vagy a keménységet imitáló közgazdasági paradigmáé.

Madarász Aladár

Mi az a „nagy elmélet”?

- A fizikában a világegyetem egyesített elmélete: „megismerjük Isten elméjét”. (S. Hawking 2003)
- A társadalomtudományokban a nagy narratíva fogalma (F. Lyotard 1979), a modernitás jellemző beszédmódja: a különböző események összekapcsolódnak, fejlődés-magyarázattá és legitimáló elbeszéléssé válnak, értelmet adnak a történelemnek.
- A szociológiában C. W. Mills (1958): két típus.
- 1. A XIX. század klasszikus szociológiája: átfogó ábrázolás, az ember teljes társadalmi életének történeti és szisztematikus leírása, fejlődés és szabályosság. (Comte, Marx, Spencer, Weber.)
- 2. Statikus és absztrakt formalizmus: a társadalmi struktúra funkcionális elmélete. (Parsons)
- Mindkettőt elutasította.

Nagy elmélet vagy közgazdaságtan?

- Q. Skinner 1985: a nagy elmélet visszatérése a társadalomtudományokban?
- Nem a természettudományok a követendő minta, a hagyományos „architektonikus stílus” feltámadása, arról, hogyan élhetjük a legjobban életünket.
- Gadamer, Derrida, Foucault, Kuhn, Rawls, Habermas, Althusser, Lévy-Strauss és az Annales-iskola – filozófusok, történészek,
- de közgazdász nincs köztük, pedig ez a „közgazdasági imperializmus” fénykora.
- „Igazi tudomány”, amely olyan kérdéseket tesz föl és olyan eszközöket és modelleket használ (racionális egyének, maximáló magatartás, egyensúlyi modell, statisztikai módszerek), amelyek egységes nyelvként alkalmazhatók más társadalomtudományi területeken is.

Vissza Kornaihoz: kik beszéltek a rendszerparadigma nyelvét?

- „A szocialista rendszer” kísérlet arra, hogy a rendszert a maga teljességében leírjam. Ez nem triviális célkitűzés, mert a legtöbb könyv a társadalmi rendszereknek csak az egyik vagy a másik oldalára tér ki.
- Az effajta „rendszerparadigma” nagy
- úttörője természetesen Marx Károly volt „A tőke” megírásával

Marx, Mises, Hayek

- Marx után Mises és Hayek következnek; a kapitalizmus dühödt ellenfele és a szocializmus prófétája után a kapitalizmus lelkes hívei és a szocializmus haragos ellenségei.
- Gondolkodásukban közös paradigmikus elemek vannak: társadalmi viszonyokat, emberi interakciókat vizsgálnak; fontosnak tartják azokat a körülményeket, amelyek az emberek meghatározott csoportjait bizonyos viselkedésre készítetik.

L. Mises (1881-1973) & F. Hayek (1899-1992)

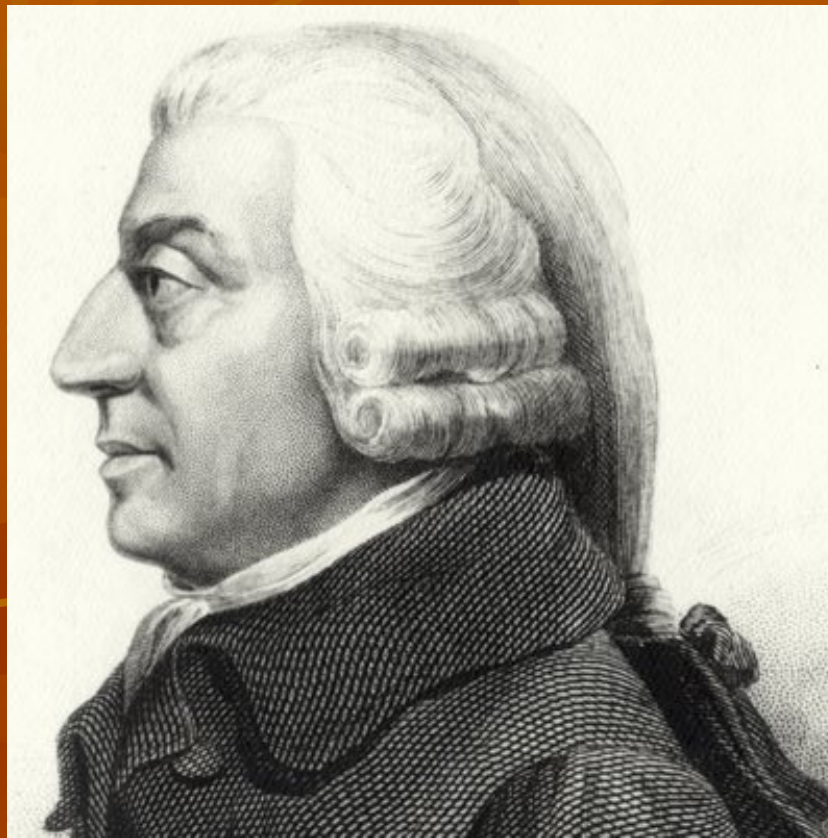
Polányi Károly és Schumpeter

- A rendszerparadigma fontos építőkövévé válik Polányi Károlynak az a gondolata, hogy a gazdaságot különböző alternatív mechanizmusok koordinálhatják. A piac mellett ő a reciprocitás és a redisztribúció elvei által vezérelt koordinációs formákat emeli ki.
- A rendszerparadigma másik nagy építőmestere Schumpeter, ő mindkét rendszert a maga egészében akarja megérteni, beleértve a politikai, szociológiai, közgazdasági és ideológiai aspektusokat.
- Hangsúlyozta, hogy a társadalommal foglalkozó különböző diszciplínáknak, elsősorban a közgazdaság-tudománynak, a szociológiának, a politológiának és a történettudománynak a szintézisére van szükség.
- Univerzális társadalomtudomány kialakítására kell törekedni.
- Futottak még: Eucken és M. Weber.

Mikor és hol kezdődött a rendszerparadigma

- Nyelv és állampolgárság: német, némi weanerisch beütéssel, és XX. századi képviselői többségében a Habsburg-monarchia emigránsai.
- De már a XVIII. században Adam Smith célkitűzése az ember tudományának a kifejtése:
  - az erkölcsfilozófia
  - a jog és a kormányzás elmélete és története,
  - a politikai gazdaságtan.

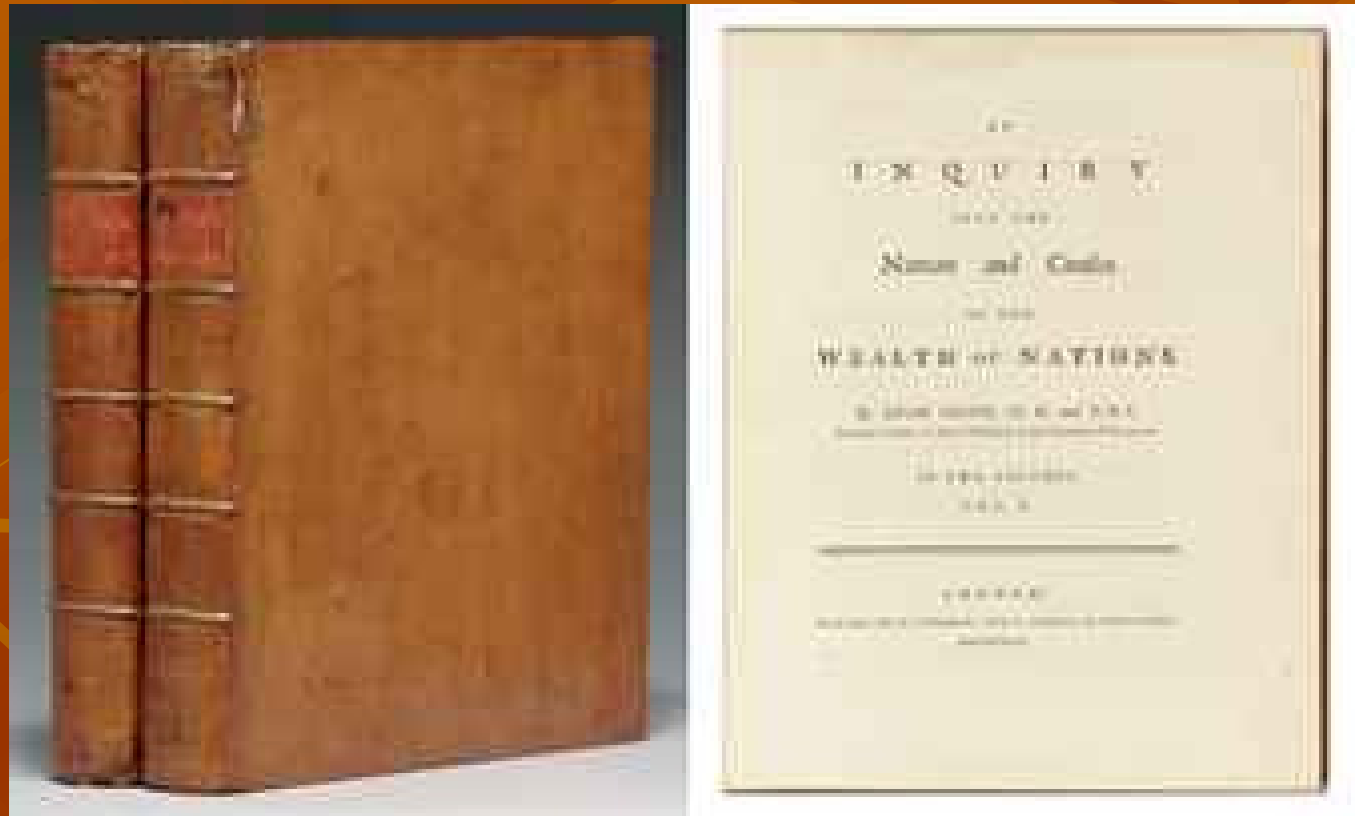
Adam Smith, 1723-1790

■

Madarász Aladár

*An Inquiry into the Nature and Causes of the
Wealth of Nations (1776)*

Smith 1790-ben

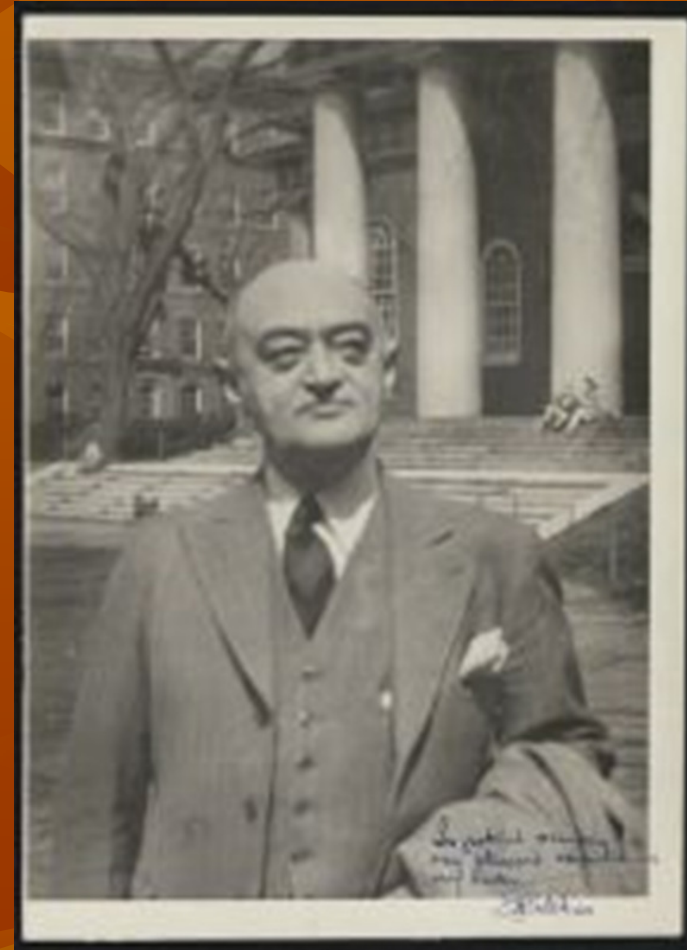
- „A jelen munka első kiadásának utolsó bekezdésében azt mondtam, egy másik értekezésben fogom összefoglalni a jog és kormányzás általános alapelveit, és azokat a különböző átalakulásokat, amelyeken a társadalom különböző korszakaiban és periódusaiban átmentek; nem csupán az igazságosságot illetően, hanem a rendtartást, jövedelmet és fegyvereket (police, revenue and arms) illetően is, és bármi egyebet, ami még a jog tárgya.
- A Vizsgálódás a nemzetek gazdagságának természetéről és okairól című műben részben beváltottam ezt az ígéretet; legalábbis ami a rendtartást, jövedelmet és fegyvereket illeti. Ami még hátravan, az a jogtudomány elmélete, amelyet régóta tervezek... Bár igen előrehaladott korom nagyon kevésbé teszi várhatóvá, hogy valaha is képes leszek e nagy munkát saját megelégedésemre elvégezni; ám mégsem adtam fel teljesen e tervet.”

Madarász Aladár

Fényűzés és szabadság

- Két példa:
- A kereskedelmi társadalom paradoxona
- A gazdagok fényűzéséből hogyan született meg a politikai szabadság?
- „A közjó szempontjából legnagyobb jelentőségű forradalmi változást így módon két olyan néposztály idézte elő, amelynek a legkevésbé sem állt szándékában a köz szolgálata. A nagy földtulajdonosokat egyedül a leggyermetegebb hiúság kielégítésének a vágya hajtotta. A kereskedők és kézművesek, sokkal kevésbé nevetséges módon, pusztán a saját érdeküket szem előtt tartva, valamint azon kufár elvüket követve jártak el, amely szerint minden pennyért érdemes lehajolni. Egyiküknek sem volt fogalma vagy sejtése arról a forradalmi változásról, amelyet az egyik dőresége és a másik iparkodása fokozatosan előidézett.” Madarász Aladár

J. A. Schumpeter 1883-1950

Madarász Aladár

Schumpeter: Walras és Marx tanítványa

- Első nagy művében a közgazdaságtan matematizálását sürgette, az általános egyensúlyelméletet a gazdaságtan Magna Chartájaként méltatta, ugyanakkor legfontosabb írásaiban a kapitalista rendszer dinamikáját, a változás hajtóerőit és anarchikus tendenciáit igyekezett elméletileg megmagyarázni.
- Élete végén azt jósolta, hogy a fejlett világ a szocializmus felé menetel, de nem lett híve Marx forradalmi víziójának. Ellenkezőleg, úgy látta, hogy a kapitalista rendszert nem kudarcai, hanem sikerei kárhozzátják bukásra: a polgári rendben uralkodóvá vált racionalizmus aláássa a hatalmat gyakorlók tekintélyét, az életszínvonal növekedése és a műveltség terjedése létrehozza a kritikus intellektuellek rétegét, akik hangot adnak az egyenlőtlenség miatti társadalmi elégedetlenségnek.
- A technikai fejlődés pedig nagyvállalati rutinná változtatja a gazdasági növekedés alapját, az innovációt, és bürokratává annak megvalósítóját, a vállalkozót.

Visszatérhet a XVIII. század tudománya?

- 1915-ben a társadalomtudományok múltját és jövőjét mérlegelve Schumpeter azt írta:
- „az előttünk álló korszak az alkotókedv kora, és nem kritikai-összegyűjtő meghatározottságú, efelől nem lehet kétség.
- Tartalmát az határozza meg, amit korábban »szociologizálásnak« neveztem, az a tendencia, hogy a bennünket körülvevő dolgok közül a lehető legtöbbet fogjuk fel, a jogot, vallást, erkölcsöt, művészetet, politikát, gazdaságot, sőt a logikát és a lélektani jelenségeket – a szociológia révén.
- A kultúrjelenségek elemzése az a világítótorony, amely felé a különböző irányokat követő flották tartanak.
- Egy korszak jön, amely sok tekintetben hasonló a 18. századhoz.”

Az általános társadalomtudomány ára

- Schumpeter hű maradt ehhez a programhoz, erről tanúskodtak élete utolsó évtizedének nagy művei: a tőkés összefolyamat elemzését célul kitűző Business Cycles, a már említett Capitalism, Socialism and Democracy és a halála után kiadott, monumentális és elfogultságai ellenére egyedül álló History of Economic Analysis.
- De ebben az időben már azt is kimondta, hogy ez a program nagyon nagy árat követelt tőle: „Életemben már korán elhatároztam, hogy gazdag és teljes életet akarok, beleértve közgazdaságtant, politikát, tudományt, művészetet és szerelmet. Minden kudarcom annak köszönhető, hogy ragaszkodtam e programhoz, és minden sikerem annak, ha feladtam; a sikerhez bármely területen összpontosításra van szükség.”

Max Weber 1864-1920

- A modern szociológia talán legnagyobb alakja,
- közgazdász, aki a Nyugat fejlődésének kulcsát a világ racionalizálásában és intellektualizálásában látta, amia korábbi misztikus világszemlélet feladása: a "varázstalanítás"

Már csak a szaktudomány lehetséges

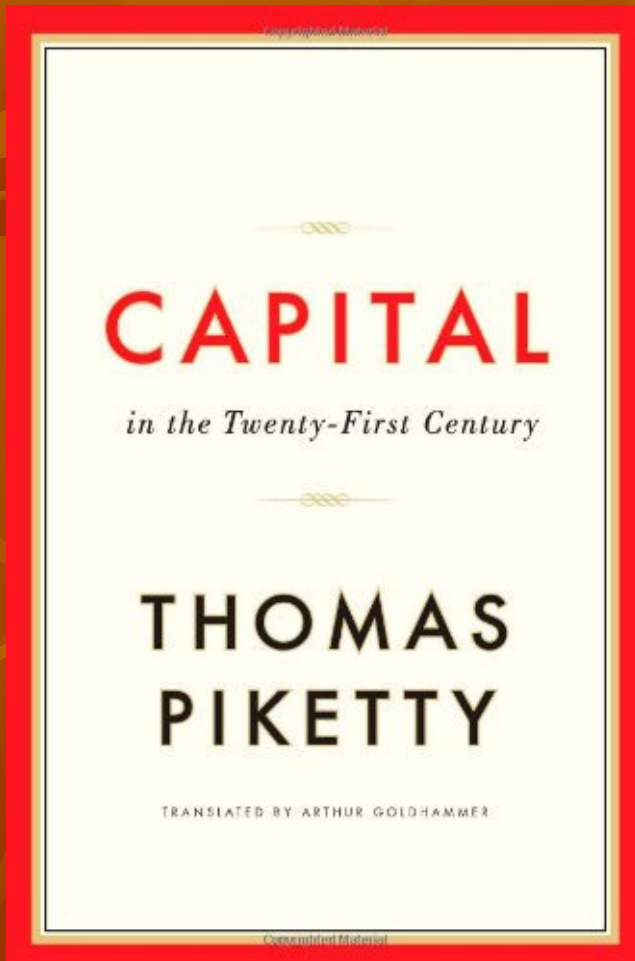
- „Manapság a tudomány a specializálódás eddig soha nem látott fokára lépett, és ez már egyszer s mindenkorra így marad... az egyén csak a legszigorúbb specializálódás esetén tehet szert arra a biztos tudatra, hogy a tudomány területén valami csakugyan egészen tökéleteset fog alkotni.
- Minden munka, amely szomszédos szakterületekre nyúlik át ... maga után vonja a rezignált felismerést, hogy bár felvetjük azokat a szakember számára hasznos kérdéseket, amelyekbe ő a maga szakmai szempontjaiból kiindulva nem egykönnyen botlik bele, saját munkánk szükségszerűen rendkívül tökéletlen marad ...
- A valóban végérvényes teljesítmény ma minden esetben szakteljesítmény. Aki tehát nem képes ... feltenni a szemellenzőt ... az csak maradjon távol a tudománytól.”

Lemondás a fausti emberről – vagy mégsem?

- „Goethe is azt akarta tanítani... hogy a mai világban az értékes cselekvés előfeltétele, hogy mondjunk le a fausti ember mindenoldalúságáról, korlátozódjunk a szakmunkára...
- Még senki sem tudja... hogy e roppant fejlődés végül is egészen új próféciákhoz vezet-e majd, vagy a régi gondolatok és eszmények nagy újjászületéséhez, vagy pedig gépiesített kövületté válik... akkor mindenesetre e kultúrfejlődés »utolsó emberei« számára igazak lehetnek e szavak: »Lélektelen szakemberek, s az élvezetek szívtelenjei: ez a semmi képzelet úgy, hogy felér az emberiség eddig soha el nem ért csúcsaira.«”
Madarász Aladár

2014 közgazdasági bestsellere

- The American response to Thomas Piketty's new book on inequality has been rapturous, with reviews comparing the author, a French economist, to Adam Smith, John Maynard Keynes and Karl Marx.

Ismerős szavak...

- To put it bluntly, the discipline of economics has yet to get over its childish passion for mathematics and for purely theoretical and often ideological speculation, at the expense of historical research and collaboration with the other social sciences.
- The truth is that economics should never have sought to divorce itself from the other social sciences and can advance only in conjunction with them.

Közgazdaságtan és történelem – újra együtt?

- If we are to make progress in our understanding of historical dynamics of the wealth distribution and the structure of social classes, we must avail of ourselves of the methods of historians, sociologists and political scientists as well as economists.
- We must start with fundamental questions and try to answer them.
- This book is as much a work of history as of
- economics.

- Köszönöm a figyelmet!